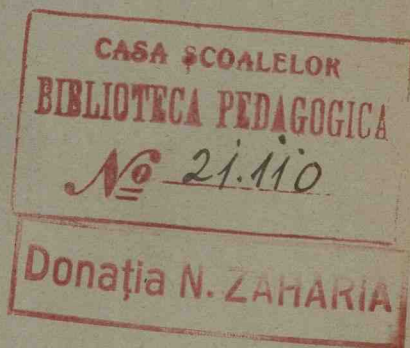

PSIHOLOGIA JURISTULUI

DE

D. I. DOBRESCU

DOCTOR AL FACULTĂȚII JURIDICE DIN PARIS
PROCUROR PE LÎNGĂ TRIB. ILFOV

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL

20, — STRADA DOAMNEI, — 20
(Biserica Kalinderu)

1899

Prețul 50 bani.

35112 dublet

gr

PSIHOLOGIA JURISTULUI

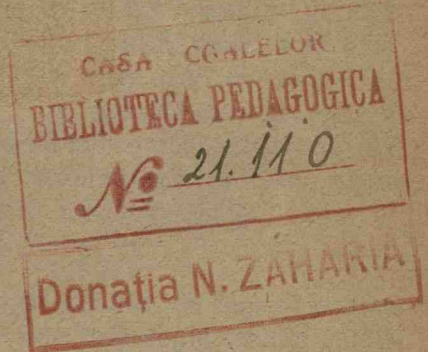
DE

D. I. DOBRESCU

DOCTOR AL FACULTĂȚII JURIDICE DIN PARIS
PROCUROR PE LÎNGĂ TRIB. ILFOV

158571

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL

20, — STRADA DOAMNEI, — 20
(Biserica Kalinderu)
1899

1956

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI
85112

467/27

B.C.U. Bucuresti

C158571

159.9:34

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA

№ 21.110

Donația N. ZAHARIA

PSIHOLOGIA JURISTULUI

Mai întâi să ne înțelegem. Profesiunea ce voesc să examinez este și profesiunea mea; defectele ce voiu găsi omului de drept vor fi și defectele mele. Mare parte din caracterele psihologice ale juristului, le-am găsit în mine, prin dublarea posibilă a conștiinții mele în examinator și obiect examinat. Toate acestea le spun pentru ca să nu mi se bănuiască intenția: nu fac o critică ci un studiu; nu condamn ci constat; nu desaproab pentru că e fatal. Ori-ce profesiune are calități și defecte, după cum ori-ce tablou are lumină și umbră, după cum pe trandafiri cresc și ghimpi. Astăzi vorbesc despre defectele profesiei mele; altă dată voiu vorbi despre calitățile ei. Mă ocup mai cu seamă de vechii juriști, pentru că în vechime cauzele care pronunțau mai bine defectele profesiei, erau mai numeroase. Când dai un caracter, trebuie să faci ca dramaturgii, să-l dai acolo unde îl găsești exagerat pînă la monstruozitate.

*

Vrem să schițăm psihologia omului de legi și pentru că fundamentul acestui studiu este psihologic, trebuie să declarăm că nu vom face psihologie *subiectivă, raționalistă*. Pentru că, cu toate că sub aspectul lui moral, spiritul nu ne este cunoscut decît ca un complex de stări de conștiință între care și sub care nu se vede nici un corelativ fiziologic, sub aspectul lui obiectiv, spiritul este ca un agregat de

activități mintale, care au ca substrat un agregat de transformări materiale. Spiritul este secrețiunea creierului. Vrem dar să facem *psihologie-fisiologică* și datele elementare ale acestei științe, arată că pentru ori-ce activitate psihică trebuiesc următoarele organe: a) un nerv *centripet*, care transmite impresiunile primite, la centrul nervos; b) o celulă de substanță cenușie care primește senzațiunea și elaborează mișcarea, și c) un nerv *centrifug*, care transmite mișcarea la țesutul muscular. Aceste celule sînt legate între ele prin rețele nervoase imperceptibile și sînt împărțite în zone independente, dar solidare. Encefalul la rîndul său se divide în două părți: un aparat superior care primește și elaborează senzațiunile primite și altul inferior care primește aceste senzațiuni transformate și a cărui caracteristică este automatismul. Substanța superioară cenușie a creierului, poate să escite plăcerea sau neplăcerea și poate să imagineze pentru un timp oare-care, energia unei senzațiuni primite; cu modul acesta o senzațiune nouă poate să găsească într-o anumită zonă o cantitate de alte senzațiuni analoge înmagazinate, pe care să le deștepte. Repetarea continuă a unor senzațiuni, produce abitudinea și abitudinea, produce plăcere pentru că ea dispensează de a consuma o nouă energie. Această plăcere unită cu necesitatea de a consuma surplusul de energie disponibil prin această economie, face ca anumite centre repetate să prepondereze în actele omului și să influențeze pe cele-l'alte sau să le subjuge.

În encefal găsim *diviziunea funcțională*, care dupe cum spune Milne Edward, nu este decît diviziunea muncii din economia socială: aceasta însemnează că anumite diviziuni ale creierului sînt afectate în special la anumite idei și la anumite acte. Iată fondul psihologic pe care se bazează psihologia individului. Caracterul psihologic al unei profesii va fi totalul psihologic al membrilor ei, în virtutea principiului enunțat de Spencer, că în tot-d'auna proprietățile totulului sînt determinate de proprietățile elementelor cuprinse.

Să vedem dar, cum se formează psihologia unei profesii.

Pentru a ști cum se naște psihologia unei profesii să vedem ce este o profesiune. Pentru societate profesiunea este o funcțiune socială și membri cari o compun sînt organele, acestei funcțiuni. Din punctul de vedere al individului profesiunea este modul lui *obicinuit* de a lucra pentru a-și cîștiga existența. Ideia importantă care reese pentru subiectul nostru din această definițiune, *este repetarea unor acte în aceleași condițiuni și pentru acelaș scop*.

În biologie este o lege, că funcțiunea crează organul ; ceia-ce însemnează că o relațiune exterioară care influențează într'un mod obicinuit un organism, produce în acest organism o relațiune internă corespondentă. Cu cît influența relațiunilor externe devine mai frecventă, relațiunile interne ajung mai indisolubile și predomină pe cele-l-alte. Aceste centre preponderante influențează la rîndul lor pe cele cu care sînt în contact și le modelează după modul lor de a fi. Se întîmplă cu ele ceia-ce se întîmplă cu un centru magnetic, care magnetizează corpurile metalice cu care vin în contact direct și acestea la rîndul lor pe cele-l-alte. «O schimbare moleculară într'o parte oare-care a unui animal viețitor, zice Spencer, în *Principii de Biologie*, produsă de o cauză exterioară sau interioară, va modifica, și va schimba aproape într'un mod cert cîte-va din substanțele coloide înconjurătoare, care la început n'au fost implicate în mișcare, și se va respîndi ca o undă de schimbări către cele-l-alte părți ale organismului». În virtutea acestui determinism biologic, influența unui centru oare-care de funcțiuni, se va resimți în toate cele-l-alte funcțiuni, cari vor fi modificate în sensul acelei influențe. Cu modul acesta, influența unei profesii se resimte în toate direcțiunile vieții profesionalului, atît în funcțiunile lui fiziologice cît și în cele psihice. Și dacă profesiunea lui ar ajunge ereditară, cînd știm că mai tot-deauna modificațiunile achisitive se moștenesc de către descendenți, am ajunge să determinăm profesiunea unui individ după diametrul părului său. «Rezultă, zice Topinard, în *L'Anthropologie*, rezultă din lucrările D-lui Pruner-Bey, că părul dă caractere anatomice precise și că el singur ar putea fi luat ca bază a unei clasificățiuni a raselor umane. S'ar desena în ele trei grupuri, cărora ar corespunde : 1) părul turtit, adică lins, caracterizează pe Negri ; 2) părul

gros, dur și rotund aparține Mongolilor, Chinezilor, Malesilor și Americanilor ; 3) părul intermediar prin formă și volum, particular raselor europene».

Influența mediului se resimte și în cele-lalte funcțiuni fiziologice. Intr'un mic tratat intitulat: «*Histoire naturelle du dévôt*», doctorul Delaunay strînge un mare număr de observațiuni și pretinde că poate să stabilească tipul credinciosului. El zice că preoții sunt mai mult stîngaci decît laicii; că cei religioși au toraxul mai îngust și sîngele mai sărac; că urina lor este mai puțin densă, mai puțin colorată, mai săracă în materii fixe ; că ei sunt predispuși către sexualitate, că de aceea ei între anii 1878 și 1879 au avut de șese ori mai multe condamnațiuni pentru atentat la pudoare, de cît restul muritorilor ; că preoții mănîncă mai des ca laicii; că au brațele mai lungi decît cei-lalți; picioarele lor sunt mai lungi și mai late; vocea mai pițigăiată; capul normaliştilor a dat 59 cm. în circumferință; seminařiștii sulpiciani, numai 56 cm.; mai toți sunt dolicocefali (cap lung și strîmpt); partea posterioară a capului e mai desvoltată; fruntea strîmptă, arcadele sprincenelor proeminente; ei sunt prognăți, etc. cel puțin parte din aceste caractere sunt profesionale.

Psihicul influențează asupra fizicului și prin repetarea acestei influențe se poate schimba, după Spencer, nu numai țesutul muscular dar și cel osos. Cu modul acesta avem tipul birjarului, tipul escrocului, tipul hoțului și Lombrozo vrea să găsească și pe al *criminalului născut*. Alt-fel merge un militar și alt-fel merge un civil și pe militar îl recunoști și la țară cînd a intrat în viața civilă, după umerii lui ridicăți, după capul sumes și după bătaia tălpii. Alt-fel merge un țăran, alt-fel merge un tîrgoveț și alt-fel merge un aristocrat, al cărui pas trădează sentimentele lui de mîndrie și ideile lui asupra rolului său social.

Caracterul psihic al profesiunii este tot atît de pronunțat ca și cel fiziologic. Influența fiziologică pe care am văzut că o exercită centrul cerebral desvoltat prin profesiune, se resfrînge și asupra psihicului, de oare-ce materia fiind în corelațiune cu spiritul, ori-ce influență asupra materiei se reperentează în spirit și ori-ce influență asupra spiritului se traduce printr'o modificare organică. Toate ideile și sen-

timentele profesionalului trebuie să se acomodeze ideilor și sentimentelor pe care le-a exagerat ocupațiunea lui repetată: după cum animalele, prin fenomenul așa numit *mimetism*, ia culoarea mediului înconjurător unde trăesc, pentru a se apăra sau pentru a ataca mai bine pe vrășmași, tot ast-fel ideile și sentimentele secundare, printr'un *mimetism psihologic* se adaptează ideilor și sentimentelor profesiei. Acest fenomen reese mai clar dacă vom face o comparațiune. In timpul visului o idee capătă ascendență și restul dormitează: toate senzațiunile pe care le-am primi în somn sau toate ideile care vin în contact cu ideia preponderantă, vor fi interpretate în sensul acesteia din urmă. Dacă ne este frig la picioare, are să se deștepte ideea de apă, și apoi de bae, de înec; un sgomot auzit *ca prin vis* are să fie un strigăt de ajutor al înecatului, etc. Fenomenul este și mai evident în alucinații.

Tot ast-fel, dar într'un mod mai puțin exagerat, se întimplă și cu ideia profesională; toate manifestațiunile spiritului vor resimți influența ei. *Molière* dă un exemplu exagerat de acest fapt în «*Le Bourgeois gentilhomme*». Profesorul de dans al ridicolului parvenit, spune că arta sa este cea mai însemnată și are un desăvârșit rol social, pentru că de ce societatea merge rău? pentru că legiuitorul face «*pasuri greșite*». Dacă el ar lua lecție de dans, ar ști cum să se ferească de asemenea pasuri și societatea ar fi salvată. Profesorul de muzică protestează la rîndul lui și spune că muzica este scăparea omenirii, pentru că de ce suferă ea? din lipsă de *armonie socială*. Or, cine te poate învăța legile *armoniei* —dacă nu muzica? Un comerciant la Paris îmi spunea, că *cestiunea socială e cestiunea comercială*, pentru că comerțul este inima unei societăți.

Influența profesională se resimte în toate direcțiunile; idealul politic, social, ideea de dreptate, ideea de morală, de religie, tot psihicul social este transformat și văzut prin prisma profesiei. Cusătoresele s'au declarat monarhiste în timpul marelui revoluțiuni, pentru că republica va distrage luxul îmbrăcăminteii.

Această influență reese în toate sferile de activitate intelectuală. Sunt curioase comparațiunile pe care le fac profesionali, pentru că mai toate sunt luate din cîmpul lor de

activitate și ar fi un studiu curios de făcut în această pricină. Poporul nostru, popor de păstori și de agricultori, își trage comparațiunile din ocupațiunea și din mediul lui. Flăcăul e falnic ca un «brad», ochisorii lui sunt «mura cîmpului», mustăcioara lui «spicul grîului», iar fața lui «spuma laptelui». Tot ast-fel în *Cîntecul Cîntecelor*, părul negru ondulat al fecioarei ebreie, popor de păstori, e ca o turmă de oi negre care coboară după o măgură.

Influența mediului se vede și în cele-l-alte direcțiuni ale spiritului. Femeea care s'a ocupat tot-d'auna cu viața casnică și a cărui experiență a fost tot-d'auna mărginită între cele patru ziduri ale căminului care a fost tot-d'a-una supusă bărbatului, are simțul practic dezvoltat; facultatea de *ideațiune* foarte mărginită ca în ori-ce experiență restrînsă; adoratoare a puterii și perversă ca ori-ce sclav; neprevăzătoare și impulsivă pentru că nu i s'a prezentat cîmpul larg al experienței sociale, în care să se obicinuiască a se înfrîna; rutinară și *misoneistă* pentru că între patru ziduri, nu poate intra mult «nou», etc.

Iată cum poate o profesiune să modeleze și spiritul și corpul. Este principiul *adaptării la mediu* în toată rigoaarea lui, care a produs diversitatea biologică, diversitatea genurilor, a speciilor, a varietăților și a indivizilor. Dacă această adaptare ar fi îndelungată și continuă la indivizi și descendenții lor, profesiunile ar putea deveni curate specii, curate genuri și am putea spune specia birjarilor, specia măcelarilor, a juriștilor, etc.

*

După ce am văzut cum se formează psihologia unei profesii în general, să vedem cum se formează psihologia specială a profesiei de jurist. Am stabilit că psihicul unei profesii se naște prin ocupațiunea repetată, care face să prepondereze ideile și sentimentele adecuate și prin influența pe care aceste idei și sentimente principale o exercită asupra ideilor și sentimentelor secundare. Pentru ca să vedem cum se formează ideile și sentimentele principale ale juristului, să vedem care este ocupațiunea lui obicinuită. S'o definim. *Este jurist individul care a învățat principiile dreptului roman și ale dreptului actual, în scopul*

de a demonstra prin scris și mai cu seamă prin grai, că aceste principii generale se aplică la cazurile speciale, care se prezintă spre a fi judecate după formele legale.

Să luăm în parte fie-care din principiile care se desprind din această definițiune și să vedem influența pe care ele o exercită asupra spiritului omului de legi.

*

Juristul caută să aplice prin interpretare, mai multe principii generale fixe, cazurilor speciale care se prezintă în decursul timpurilor. Din acest principiu decurg trei consecințe :

1. Dreptul este reglementarea fenomenelor politice, economice, religioase, artistice, morale, etc. Aceste fenomene multiple au în tot-d'auna o dezvoltare independentă, pentru că evoluția socială este influențată sau de resbele civile, sau de resbele externe, de revoluții, sau de cuceriri, de invențiunile filosofice, științifice și industriale, care schimbă fața societății. Or, unul din acești factori poate să influențeze mai de aproape fenomenul economic de exemplu, și mai puțin pe cele-l-alte. Atunci dezvoltările fenomenelor sociale sunt deosebite și prin urmare și principiile de drept care le reglementează, trebuie să varieze de la fenomen la fenomen. Aceiași diferență se poate găsi și în același gen de fenomene. Astăzi, alte principii juridice conduc fenomenele comerciale, altele pe cele industriale și altele pe cele agricole. Avem libertatea desăvârșită, dreptul ideal în dreptul comercial, dreptul mai puțin liberal în cel industrial și cu totul tutelar și cel agricol. În alte părți dreptul e rudimentar și trebuie complectat. Dar în ori-ce caz, principiile juridice diferă cu fenomenul pe care-l reglementează, și într'o legislațiune dată avem un haos de principii care se bat cap în cap, din care nu poți scoate o filosofie unitară, o teorie generală. Omul însă este un *animal logic* și el vrea să coordoneze, să unifice totul; logica este organică în om. Pentru ca să coordoneze principii atât de deosebite, trebuie o muncă titanică. Un principiu este un principiu bine definit, și pentru ca să-l poți împăca cu un alt principiu deosebit, trebuie să denaturezi sau pe unul sau pe cel-l-alt. Pentru ca să poți ajunge la acest sfârșit, te agați

de cuvintele care enunță acele principii, și torturându-le și denaturându-le, storcînd înțelesurile lor figurate, ajungi să împaci cel puțin cuvintele între ele. Mecanismul acestei alambicări îl vom arăta la sfîrșitul acestui paragraf; de o cam dată să vedem rezultatele. În ori-ce caz, în acest punct este o mare asemănare între drept și religie, pentru că punctul de plecare este același și procedeul identic. Plecînd de la Biblie sau de la Evanghelie, care enunță cîte-va principii și principii diferite, teologii timpului, argumentează, torturează spiritul și litera, comentează, denaturează, se împart în secte și eresii, pînă cînd în fine ajung la o unitate factice, artificială, literală. Așa s'a întîmplat cu creștinismul, cu judaismul, cu budismul, etc.

Tot ast-fel și cu dreptul celor XII table. Sabinienii și Proculeianii animați de idealuri deosebite au torturat litera legii, au forțat înțelesul ei și au creat unitatea dreptului roman. Acelaș lucru se întîmplă și cu dreptul musulman din *Coran* pe care îl elaborează *Hanifiții*, *Malekiții* și *Chefeiții*, care sînt Proculeianii și Sabinianii arabi. *Mecanismul era denaturarea cuvintelor.*

2. Dreptul reglementează fenomenele sociale într'un stadiu de evoluțiune dat. Pe cît dreptul este *cutumier*, principiile lui se modelează după societate, ele merg cu ea și urmăresc toate capriciile desvoltărilor ei. E ca un pod plutitor care se lasă după mersul apei. Cînd dreptul se fixează în corpuri de legi însă și cînd societatea este progresistă, «putem afirma, zice Sumner Maine, că trebuințele sociale și opinia publică sînt tot-d'a-una mai avansate de cît Dreptul». Invențiunile noi, contactul imitativ cu alte popoare, progresul economic, politic, etc. nasc trebuințe noi, sentimente noi, o *Dreptate nouă*. Tot ast-fel se întîmplă și cu religia care ca și dreptul răsare din ideile, din sentimentele și din trebuințele timpului în care s'a născut. Pentru ca să poată împăca noua desvoltare socială, jurisconsultii și teologii, recurg la subterfugii copilărești. Cum? Prin ficțiunea legală, zice Sumner Maine, care este o «afirmațiune ce ascunde sau se preface că ascunde alterațiunea survenită într'o regulă de drept, a cărui aplicațiune se schimbă pe cînd textul rămîne același». În fapt, adaogă el, «dreptul s'a schimbat cu desăvîrșire; ficțiunea presupune că a rămas ceea-ce era».

Prin ficțiuni, dreptul vechiu este ca o găoace sub care se ascunde dreptul nou, întocmai ca oul de cuc care se ascunde sub pitulice. Și aci sensul legii este unul și simplu și pentru ca să-l aplice la casuri noi, trebuie să-i torturezi sensul denaturându-i litera. *Iarăși cuvîntul.*

3. Un text de lege este un principiu general și ori-ce idee care cîștigă în abstracțiune perde în precisiune. Și atunci, pentru ca să-l aplici unui caz special dat, trebuie să interpretezi textul. Dar pentru că și aci sensul legii este unul și același și pentru că juristul caută să-l aplice și atunci cînd el nu este aplicabil, pentru că fie-care parte cată să deducă sensul care-i convine, trebuie să lase sensul și spiritul legii și să ia textul. Trebuie ca prin comentare și interpretare, să torturezi litera și să storci înțelesul care ți convine. *Iarăși cuvîntul.*

Care este mecanismul acelor interpretări literale de care am văzut că se servește juristul în cele trei ocaziuni date? E disecarea cuvîntului și estinderea lui figurată, întocmai cum în lingvistică la sensul propriu al cuvîntului se adaogă un înțeles figurat. Să luăm o metaforă ore-care: tatăl este *capul* familiei. Atît cuvîntul *cap* ca organ fiziologic, cît și cuvîntul de șef de familie, au o mulțime de proprietăți distinctive; dar ele au și proprietatea comună de a *fi de-asupra*; capul de a fi peste restul organelor și tatăl de a fi peste restul familiei.

Să concretisăm mecanismul disecării juridice, făcînd anatomia unui cuvînt de drept pe care s'a greaft dejă o *ficțiune*. Tatăl de familie la Roma se numea *pater* și clasa aristocratică a senatorilor *patres*. *Idea* de *pater* la romani cuprindea în sine mai multe *noțiuni*; ea implică noțiunea de stăpîn al bunurilor și persoanelor familiale, de șef politic, de șef religios, *nesupus unei alte șefii familiale* și pînă la un punct pe aceia de șef sacru, care va deveni zeu. Ea mai cuprinde încă și proprietatea că toate aceste noțiuni, se pot exprima printr'un cuvînt care are silaba *pa* și silaba *ter*. *Idea* de *patrici*, *patres*, cuprinde noțiuni cu totul deosebite: noțiunea de clasă legislativă, de instanță judiciară, etc. etc., noțiuni absolut deosebite de acele ale *ideei* de *pater*. Aceste două idei aveau însă noțiunea comună, că erau exprimate prin aceleași litere, prin acelaș cuvînt; iată tot. Ce-

tăţenii romani chiar dacă ajungeau la funcţiuni onorifice în stat, chiar dacă ajungeau senatori, *patres*, continuau să fie supuşi autorităţii şefului de familie, *pater*. Justinian însă voiă să-i scoată de sub această autoritate şi a eludat legea cu raţionamentul următor: un senator este şi el un *pater* al poporului, ori un *pater* după dreptul strict nu poate să *fie supus autorităţii unui alt pater*. Jocul de cuvinte este evident şi nu trebuie să mai insistăm. Prin simplul fapt că două idei absolut deosebite se pronunţă prin aceleaşi litere, s'a putut făuri o ficţiune, pe care s'a grefat o întreagă revoluţiune juridică.

Procedeul acesta este tipic şi el este comun tuturilor interpretărilor, comentărilor, distincţiunilor şi analogiilor juridice. El constă, precum am mai zis, în disecarea cuvintelor. În anatomia vorbelor, în aşezarea lor sub microscop pentru a găsi toate noţiunile pe care le implică ideea corespunzătoare, în scopul de a alege pe aceia ce ne convine. Este o necesitate fatală meseriei noastre. Ea ne face spărgători de cuvinte, scărmanători de vorbe, ciuruitori de frase, de puncte şi de virgule; ea ne face, cum ni se spune, *chiţibuşari*. Dreptul este domnia cuvîntului şi după cum ziceam altădată, în Drept, *totul este cuvîntul, în cuvînt este dreptatea şi dreptatea este cuvîntul*.

Acest obicei sufletesc ne face să fim chiţibuşari în toate raporturile noastre şi de multe ori în discuţiunile mele, am surprins distincţiuni de felul acesta, care în urmă m'au făcut să roşesc. Dar nu noi sîntem de vină şi acelaş fenomen se observă şi la teologi care, după cum am spus, au acelaş rol profesional. Din această cauză publicişti cari au ridiculizat profesiunea noastră ne învinuesc de aceleaşi slăbiciuni. Erasme în «*l'Éloge de la Foilee*» vorbeşte de această tendinţă *chiţibuşară*, inerentă profesiunii noastre. «Adevăraţi Sisiphi, ne numeşte el, care torturează cele cîte va mii de legi, fără să se intereseze dacă ele au vre-un raport cu afacerea lor şi cu mare îngrămădire de glase şi citaţiuni, ei ajung să probeze că nu e nimic mai greu decît ştiinţa lor»

Şi exemple de felul acesta sînt numeroase în istoria dreptului. Dreptul englez bazat pe precedente, *case law*, şi *responsurile prudentilor* la romani, erau un complex de ficţiuni. Rabinii au făcut acelaşi lucru cu legea lui Moise. După

acest legislator *anul sabatic*, din șapte în șapte ani, stingea toate datoriile prin prescripțiune și cum această dispozițiune nu mai convenea moravurilor timpului, rabinii au scos prin interpretare cite-va escepțiuni și au declarat că această prescripțiune nu se aplică mărfurilor cumpărate pe credit, salariilor și *obligățiunilor impuse de tribunale*. Atunci grație acestei interpretări din urmă, creditorul n'are decît să-și depună titlul la tribunal, care-i dă în schimb un titlu judiciar și transformă datoria în *obligățiune impusă de tribunal*. După *Mischna*, cea mai veche codificație ebreă, nu exista pedeapse cu moarte ci numai *exilul*, care este comun mai tuturor societăților primitive. Legea spune ca criminalul *să se scoată dintre voi*, adică să se scoată din societate. Rabinii, au interpretat : *să se scoată dintre voi, din viață* și au scos pedeapsa cu moarte, printr'o ficțiune foarte figurată. În dreptul roman asemenea probabil că nu exista la început pedeapsă cu moarte, decît pentru sclavi, *servi* și atunci ca să execute pe cetățeanul roman condamnat, printr'o ficțiune au zis că și el este *servus poenae*. Înaintea unui judecător englez se judecă acum vre-o trei sau patru ani, procesul unui reclamant care pretindea că fusese insultat de un altul, cu cuvîntul injurios de *vacă*. Judecătorul spuse că are și el două vaci și ele sînt așa de blinde, așa cumiți, atît de folositoare, incît pune pe ele mai mult preț decît pe mulți oameni și nu consideră ca o insultă comparația ce i s'a făcut cu un animal atît de ideal. Inculpatul a fost achitat prin disecarea ideei și cuvîntului *vacă*. La jurisconsultul *Yves*, canonizat sfînt după moarte, se presintă un hangiu foarte încurcat, pentru că doi streini îi încredinșaseră un sac, cu îndatorirea de a nu-l remite decît atunci cînd îi *va vedea* pe amîndoi împreună. După puțin timp, unul din cei doi străini se presentă, îi spusecă cel-l-alt murise și cere sacul. Sfîntul *Yves* îl învață să spună judecătorilor ca deponentul present să se ducă să aducă de față pe cel-l-alt și atunci îi va da sacul. Să-l caute în infern ! Judecătorii lui *Schackespeare* achită pe *Stefanio* pentru că *Sylock* n'avea dreptul să tae decît *carne, nu carne și sînge*. Din Biblie s'a scos arderea pe rug, pentru că Biblia oprea să se facă sînge de om ; ori cu rugul nu faci sînge : s'a scos pedeapsa cu moarte de acolo de unde o condamnă expres. Legea ateniană pedep-

sea pe calomniiarii de *omucid*; un calomniator *de paricid* este achitat pentru că legea nu pedepsește de cît calomnia de *omucid*.

Erasme ne dă un specimen de interpretarea Bibliei în privința ereticilor. Un teolog întreba care este textul din scriptură care ordonă să ardă pe eretici, în loc de ai converti prin persuasiune. Un altul răspunde că se găsește în apostolul Pavel care spune «*Hoereticum hominem post unam et alteram correptionem devita*», ceea ce însemnează: *evitați* pe eretic după ce l-ați prins cu eresia o dată sau de două ori. Teologul explică îndată că *devita* este o greșală și că apostolul Pavel a zis *de vita*: scoteți-l din viață. Apoi mai este un text: *maleficum ne patiaris vivere*; ori ereticul este un *rău-făcător*, «*ergo*». În legea *Oves*, 3, § I, este un text care a fost foarte mult interpretat: trebuie să se citească așa cum este scris și rațional, *eum quoque plenius coercendum, qui a stabulo abegit domitum pecus, non a sylva, nec grege*; sau să se citească: *lenius* coercedum ect. Deferința este de o literă dar această literă decide dacă un om va fi spânzurat sau nu. Cu ocaziunea procesului regelui Carol I al Angliei, un jurisconsult care se aștepta ca odată cei ce judecașeră procesul să fie pedepsiți, își dete părerea fără punct și virgulă în următoarele cuvinte: *Regem vestrum occidere nolite timere bonum est si omnes consentiant ego non contradico*. Punctuându-și frasa ast-fel: *Regem ventrum occidere nolite timere; bonum est si omnes consentiant, ego nol contradico*, scotea înțelesul care convenea împrejurării în care se găsea, pentru că ea însemna: N'aveți teamă să omoriți pe regele nostru; Aceasta este un bine. Dacă toți consimt eu nu mă opun de loc. Punînd punctuația următoare: *Regem vestrum occidere nolite. Timere bonum est et si omnes consentiant, ego non, contradico*, scotea înțelesul ce ar fi convenit reacțiunii, pentru că frasa însemna: Nu omoriți pe regele vostru, este bine să vă temeți de consecințe. Chiar cînd toți ar consimți la aceasta, eu nu consimt, eu mă opun. Este exemplul cel mai elocinte de un spirit de jurist care poate să taie firul de păr în patru.

Teologii ne dă un altul și mai subtil: *misterere numelui lui Christos*. Ei vor să probeze că în literile chiar care compun numele mîntuitorului, se găsește tot ce s'a zis

despre el. Și anume: cuvîntul *Jesus* are numai trei cazuri în latinește; aceasta este imagina trinității; primul cas se termină în *s* (*jesus*), al doilea în *m* (*jesum*) și al treilea în *u* (*jesu*). Aceste litere unite însemnează *s*, *sumum*, începutul; *m* *medium*, mijlocul și *u*, *ultimum*, sfîrșitul lucrurilor. Pe lîngă acestea tăiați cuvîntul în două părți egale și rețineți numai litera medie, *s*. În limba ebreă *s* = *syn*; or, *syn* este un nume scoțian care însemnează, *păcat*. Ceia-ce însemnează că *Christos* ne-a mîntuit de păcate.

Aceasta este judecata comună sofistilor. Și iei își bazau deducțiunile lor, pe noțiunile secundare ale ideilor cu care argumentau sau escludeau o noțiune cuprinsă într'una din acele idei. Este cunoscut sofismul cu tatăl și fiul: Se aruncă un vâl pe capul părintelui; fiul trece pe lîngă el fără a-l recunoaște și atunci i se reproșează că nu *cunoaște* pe tatăl său. Ori ideea de a *cunoaște* implică ideea de a *privi de a vedea*, pe care sofistul o înlătură, de oare-ce fiul nu *văzuse* pe tatăl său.

*

Corolar. Toate aceste fapte probează în destul că profesiunea noastră ne face să distilăm cuvintele și această distilărie lingvistică are o mare influență asupra spiritului nostru: ea îl falsifică. Noi ajungem cu timpul să pierdem noțiunea reală a ideilor și cuvintelor, să scăpăm înțelesul lor propriu. Care este cauza? Ori-ce idee și deci ori ce cuvînt are anumite noțiuni preponderante în sfera lui. Cînd zicem de exemplu, *pater*, ca să luăm cuvîntul examinat, noțiunea preponderantă este șefia familială și toate cele-l-alte rămîn în umbră. Cînd facem o judecată, adică dacă stabilim un raport între două idei, îl stabilim după noțiunea lor preponderantă. Dacă ajungem și mai cu seamă dacă ne obișnuim să scărmanăm noțiunile secundare și să facem judecăți cu ele, pierdem obiceiul de a judeca normal, pierdem sensul real al ideii și ne obișnuim a judeca sofistic.

Efectul vădit al acestui fenomen îl vedem la așa numiții oameni de spirit care fac *calambururi* cu noțiunile secundare ale cuvintelor. Și ei sînt niște spărgători de cuvinte și de regulă oamenii de spirit sînt foarte puțin productivi. O probă că spiritul lor e sucit, este asemănarea între spiritul lor și spi-

ritul omului din popor și mai cu seamă cu al copilului. Toți vorbesc foarte impropriu, pentru că n'au găsit noțiunea preponderantă care caracterizează normal o idee. Țăranii cei mai proști vorbesc așa de impropriu că nu poți, să-i înțelegi: își vorbesc de *ăl din pod* (Dumnezeu), «strămțari» (ciocoi) «*vin francezii de la jir*» (porcii); vin «*călugării de baltă*» (bivolitele). Criminalii au asemenea argoul lor foarte impropriu:—*spioana* (luna), «*dăi la mir*» etc. Copii zic *mamă* la toate femeile; copilul de care ne vorbește Taine ca să spună că «soarele apune» zice «*ça brâte, coucou*» etc. Toate aceste expresiuni sînt bazate pe analogii secundare și depărtate. Tot ast-fel se esplică și mania sobrichetelor la țară.

Această falsificare a judecății se manifestă în multe ocațiuni și exemplele sînt abondente. Parlamentul din Grenoble dă o decisiune în 13 Februarie 1637, în favoarea unei dame d'Aiguemère care pretindea că a născut un copil la patru ani după plecarea bărbatului său, fără să mai fi avut raporturi sexuale cu vre un alt bărbat. Ea susținea că de și soțul iei n'o mai vizitase în acest restimp și nici n'o mai văzuse, ea și a închipuit în vis actul sexual făcut cu el, și în urma acestui vis a resimțit sentimentele însărcinării și a și rămas însărcinată. Curtea după o matură chibzuire, ordonă ca copilul des pre care este vorba, să fie declarat fiu legitim al d-lui d'Aiguemère și ca d-na d'Aiguemère să fie considerată ca femeie cum se cade și onestă. Un judecător din Tuluza oprește pe un antreprenor de teatre să joace piesa *Métromanie* a lui Piron. Il citează la el și-i face morală: Mai zilele trecute ai jucat *Avarul*, comedie cu exemple rele, în care un fiu fură pe tatăl său. De cine este făcută această piesă? — De Molière, Domnule judecător. — Este aici domnu ăsta? să-i arăt eu cum trebuie să aibă moravuri și să le respecte. Este aici?—Nu, Domnule judecător; este șapte-zeci și șapte sau șapte-zeci și opt de ani de cînd a murit— Cu atît mai bine; dar alege mai bine comedii pe care le joci.— Cu ocasiunea prinderii lui Ion Pipa, ucigașul cărciumarilor, s'a dovedit și complicitatea unui cărciumar; doi judecători de instrucție spuneau că acum înțeleg pentru ce asasinul avea neceaz pe cărciumari... Pentru că complicele lui vrea să scape de concurența celor-lalți cărciumari! După Codul civil este acordat un privilegiu creditorului cărui creanță ese din cheltueli făcute

cu cea din urmă boală a debitorului. Ce se înțelege prin cea din urmă boală ? Unii juriști au spus că legea vrea să vorbească de boala de care a murit debitorul. Atunci medicul, care avusese fericirea să scape pe debitor, nu poate să reclame privilegiul pe care-l poate reclama medicul al cărui bolnav a murit. E o primă de încurajare. În așa numitele *questiones* criminale, se torturau sclavii pentru delictele stăpînilor. Un magistrat din Bâle, a hotărît arderea unui cocoș pentru că ouase un ou. În Beauvais, (Franța), un taur a fost condamnat la spînzurătoare pentru că omorîse pe un tînăr. În Anvergne, judecătorul numește omizilor un curator ; cauza este pledată contradictor și sentința decide ca ele să se retragă într'un loc determinat de ea, etc.

Efectul acesta se observă și la teologi. Ei asemenea discutau în concilii savante dacă femeia are suflet ca bărbatul și Erasme ne spune că ei își pot spune întrebările următoare : Mântuitorul ar fi putut lua figura unei femei, a unui diavol, a unui măgar, a unui doveac, etc. ; și admițînd că el ar fi luat forma unui doveac, ar fi putut el să predice, să facă miracole și să fie crucificat.

Toate aceste efecte sînt și mai mult întărite prin studiul dreptului roman, pentru că acest corp de legi, arată în dezvoltarea lui toate subtilitățile de care am văzut că se servește un jurist pentru unificarea dreptului, pentru concilierea principiilor lui cu exigențele timpului și pentru aplicările lor la cazurile speciale. Principiile din care a eșit dreptul roman posterior, sînt scoase dintr'o epocă cu alte idei, cu alte sentimente și cu altă psihologie decît a noastră. Și, dacă nu cauți să esplici toate aceste cestiuni, chinezești pentru noi, printr'un studiu comparativ, dreptul roman ți se pare o țesătură ciudată și imposibilă de subtilități curioase care-ți suceso mintea.

*

Corolar. Un principiu juridic este un principiu social : el este ideea ce o societate dată, își face despre Dreptate. Ori o idee de dreptate oare-care, este legată de sentimente puternice și profunde, care cuprind întreaga noastră ființă. Ori-ce individ are o concepție sau alta des-

pre dreptate, și prin urmare este încălțit de un sentiment sau altul. Am văzut că juristul din cauza profesiunii lui, are o anumită concepție ipertrofiată care este un obicei; că din cauza unui ast-fel de obicei trebuie de multe ori să se opună sentimentelor timpului și că trebuie să îmbrace ideile și sentimentele părții pe care o reprezintă, chiar cînd acestea nu sînt ideile și sentimentele lui: el trebuie să fie un bun actor. Dupe cum actorii care împrumută multe sentimente, toate variate și de multe ori opuse, ajung să fie oamenii cei mai puțini sentimentali și ajung culmea *indiferentismului*, tot ast-fel și juristul își usează facultățile lui emotive și ajunge la cel mai mare grad de *asentimentalitate*.

O altă cauză și mai hotărîtoare este obiceiul profesional, pentru că ori-ce profesiune este un obicei și obiceiul este moartea sentimentului. O senzațiune oare-care are o parte pur intelectuală, cunoștința ce ne-o procură, și alta emoțională, plăcerea sau displăcerea ce ne-o provoacă, ceea ce psihologii numesc *tonul* senzațiunii. Tot ast-fel este și cu ideea; tot ast-fel și cu acțiunea. Ori-ce act nou, ori-ce senzațiune nouă, ori-ce idee nouă deșteaptă prin asociațiune, în pătura cenușie a creerului ideile, senzațiunile, actele și emoțiunile cu care au fost asociate la început. E tocmai ca un diapazon care face ca diapazoanele de alături să vibreze în aceeași notă. Cînd însă aceleaș idei, senzațiuni sau acte sînt repetate, ele trec din partea superioară a creerului în partea lui inferioară (a celulelor mari).

În această zonă ele percurg circuitul obicinuit și simplu al acțiunii reflexe, prin nervul centripet la centru și de la centru prin nervul centrifug la mușchi, fără ca să mai deștepte, ca în partea superioară, ideile și sentimentele asociate. «Aci, țice Luys, nu mai este sensibilitatea, emotivitatea care joacă rolul principal, ca atunci cînd rețeaua sensorului propriu țis, este mișcată; acum se desvoltă numai activitățile pur automate ale celulelor, cu o energie specifică foarte semnificativă. *Dacă sensibilitatea este nota activităților psihice, automatismul este caracteristica acestui câmp special al vieții creerului*». Cînd profesiunea s'a transformat în obicei, profesionalul devine un automat. Tot ast-fel la început copilul coordonează mișcărilor

lui cu multă atenție și mai târziu merge automat; tot astfel cîntă la pian cu toată atenția și cu tot sentimentul și în urmă cîntă ca un automat; tot astfel ajungi să pronunți cuvintele că X a murit, fără ca să-ți mai deștepte toate ideile penibile și sentimentele dureroase deșteptate de o ființă care moare: cuvîntul ajunge un simplu sunet; tot astfel preoții pot să discute și să ridă la o înmormîntare, cînd jalea este pe figura tuturor și durerea i-a amuțit pe toți. Ei își îndeplinesc rolul ca niște *mecanisme de ceasornicărie*. Situațiunea juristului este identică. În aplicațiunea principiilor generale la cazurile speciale, justițiabilii dispar cu toată truda lor, cu toată impaciența lor; dispărea tortura lor sufletească, dispărea consecințele unui proces pierdut sau cîștigat, dispărea atîtea idei și sentimente care sînt legate de un proces, și nu mai rămîne de cît *speța*: să etichetezi faptul și să-l bagi în raftul legal. Cu modul acesta, juristul se transformă cu timpul într'o mașină logică, într'un mecanism rigid de silogisme reci și uscate.

Ori-ce altă considerațiune de ordine emoțiunea rămîne streină. Victor Hugo zicea că un savant este un schelet; un jurist este *un schelet și o logică*.

Așa se esplică cum unii judecători pot să doarmă la ședință. În «*Plai deurs*» *Léandre* întrebă pe judecătorul Dandin:

— Ou dormirez-vous, mon père ?

— A d'audience.

Cujas din catolic se făcuse protestant și în urmă revine la catolicism: nici o convingere. Amian Marcelin ne spune că jurisconsultul roman Paul, era un mare chițibușar și-i plăcea să încurce afacerile, din care cauză a fost botezat cu sobrichetul de *Lanț*: *in complicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenae indictum est cognomen*.— Un avocat (Maillard) scrie unui coleg de barou că-i trimite pe una din cele două părți care se prezentaseră la el: Mi-a căzut în mîna doi claponi grași, dintre care am ales pe cel mai gras, îți trimet ție pe cel-alt; eu îl voi jumuli pe al meu, jumulește-l și tu pe al tău.— Tortura în penal nu era cunoscută la început în evul mediu; era asemenea necunoscută Germanilor și Francilor. Numai legiștii au introdus-o și ei au scos-o din textele romane. E imposibil de descris

întreaga rafinerie selbatică a acestei instituțiuni la care legiștii asistau în persoană. S'au văzut acuzatori care su-puneau la tortură pe slavii acuzatului, pentru ca să scoată din răspunsurile lor, oare-care indicii împovătoare. Juristul Cicerone reproduce discuțiunile *pro* și *contra* torturii și în mijlocul argumentelor lui deretor, nu arată nici o umbră de revoltă; el nu repudiază *questiunea* pentru că ea insultă sentimentul de umanitate ci pentru că nu este eficace. Jurisconsultii Callistrat și Paul o întind de la ce tățenii liberi acuzați la martorii a căror mărturie ar șovăi.

Aplicarea *questiunii* era prevăzută în toate detaliile ei, ca într'un fel de cod și Faustin Hélie spune «*questiunile* care sînt prevăzute îți îngrozesc mintea și remii înmărmurit cum niște legiști au putut să pună *cu sînge rece* și să discute ipoteze, a căror atrocitate ne revoltă și ne indignează». — Un judecător medieval în procese criminale striga: «*Spînzurați-l, căci o mai fi făcut și altele*», dacă acuzatul era bătrîn; sau «*spînzurați-l căci ar mai face și altele*», dacă era mai tînăr. — Selbaticul judecător Farinacius, căuta și inventa cu o rafinerie diabolică, torturile cele mai atroce. — *Oldenburgen* în *Thesaurus rerum publ.* Geneva, 1695, afirmă că celebrul jurisconsult Carpzow, în cursul funcțiunii sale judecătorești, a pronunțat 20,000 de condamnări la moarte. În «*Les Plaideurs*», Racine, pune pe judecătorul *Daudin* să zică *Isabelii*, care protesta contra *questiunii*:

Bon! celà fait toujours passer une heure ou deux.

*

Juristul trebuie să caute aplicarea principiilor de drept după formele legale.

În ori-ce corp de legi sînt două părți bine deosebite: o parte pur morală, dreptul propriu zis; și o a doua parte *formală, procedurală*, care nu este decît mijlocul considerat ca cel mai bun, pentru a ajunge la garantarea celei d'întîi. Partea morală este singura care izvorăște din sentimentul *echității*, singura care pune în mișcare întreaga noastră simțire; cea de a doua nu deșteaptă acele emoțiuni decît indirect. Noi am văzut însă că juristul prin ocupațiu-

nea lui, își uzează facultățile emotive și nu rămîne decît un mecanism logic. Individul care n'ar fi pierdut aceste facultăți ar da mai mare însemnătate părții morale a dreptului, pentru că această parte ar fi întărită de sentimentele pe care ea le deșteaptă. Pentru omul de legi însă, pentru capul care judecă mai mult decît simte, o parte a dreptului este egală cu cea-l'altă: și una și alta este o regulă de drept pe care trebuie s'o respecte. Adăogînd pe lîngă aceasta, că din cauza formelor călcate, de multe-ori ești nevoit să nu îți cont de drepturi evidente, formalismul nostru, efect al *asentimentalității* profesionale, devine la rîndul său o cauză a acestei asentimentalități. El ajută la distrugerea sentimentului pe care îl deșteaptă partea morală a dreptului. Prin obiceiul de a respecta și aplica procedura pe același picior de egalitate cu fondul, procedura capătă cu timpul forța obiceiului, ale cărui consecințe le-au studiat mai sus; ea devine automatică la rîndul său și acest automatism o egalizează și mai mult cu automatismul părții morale. În această parte totul e formă.

Respectul nostru pentru procedură este deci fatal, pentru că ea devine organică și cu tot ridicolul pe care l'ar deștepta ea în alții, noi nu putem decît s'o respectăm înainte și să ne mirăm la rîndul nostru de mirarea celor-l'alți. Nimic nu îți se pare mai natural decît obiceiul și cu modul acesta, noi nu mai putem deosebi *forma de fond* și sacrificăm fondul, chiar atunci cînd, prin interpretare sau prin obscuritatea legii, am putea sacrifica forma pentru reușita fondului. Și această dispozițiune de spirit, acest formalism juridic, trebuie să pară atît de monstruos celor-l'alți muritori, în cît eu cred că el a contribuit mult pentru ea să lățească la toate popoarele credința, că toți judecătorii sînt venali. «*Buna dreptate*» li se pare atît de «*bună*» în cît dacă ea a fost călcată, a trebuit să intervină banul; nu poate să existe drept contra dreptului; o procedură nu poate strivi un drept. Ei, nu pot înțelege cum dreptatea poată să depindă de o virgulă, de un ton, de o vorbă: *Si uno verbo sit erratum*, zice Quintilian, *tota causa cecidisse videamus*. Acest defect a fost ridiculizat de Aristofane, de Molière, de Racine, de Rabelais, etc. și pentru ca să arate formalismul nostru, o colecțiune de proverbe din evul-mediu, compară pe justiția-

bil cu o *pasăre*; baroul cu *prinzătoarea*; pe judecător cu *lațul* prinzătoarii iar pe avocați cu *păsărarul* care prinde pasărea.

Formalizmul fără fond se vede în multe situațiuni. Se pedepsește cadavrul unui condamnat după zeci de ani; se spînzură un condamnat, *în efigie*.— Un judecător din evul-mediu, vrînd să condamne pe un minor care n'avea majoritatea penală, dă o sentință condamnatoare și spune că-i dă din anii lui anii ce-i lipsese. — La Beaunais (Franța) în evul-mediu s'a făcut rugăciuni pentru ploae și din întîmplare a și ploat. Magistrații însă nu fuseseră invitați la ceremonie și pentru acest motiv ei declarară *rugăciunile nule și de nul efect*.

În India magistrații au declarat valabilă convențiunea făcută cu o femeie publică, de a o avea pentru atîta timp. — Un avocat din Atena a cerut Curții judecătorești în 1858 *reabilitarea lui Socrat*; alții au cerut, în ultimii o sută de ani, casarea sentinții lui Christos, pentru *vițiu de formă*.

Literatura anecdotică merge și mai departe și ne spune că un proeuror muribund a opus Morții o *excepțiune dilatorie*.

*

Legistul aplică în mod obicinuit aceleași principii juridice învățate din dreptul roman și în dreptul pozitiv existent.

În fiziologie este o lege: că exercițiul dezvoltă organul. Este banal exemplul bicepsului întărit și mărit prin exercițiu. Același lucru se întîmplă și cu fiziologia creierului; și pentru că am spus că ori-ce act psihic are un corelativ fiziologic, o idee repetată este o celulă exersată; o judecată reiterată este o relațiune celulară făcută indisolubilă prin obiceiul de a judeca în acelaș fel. După cum există un obicei în acte, este un obicei în gîndire și geneza, mecanismul și consecințele sînt aceleași.

Obiceiul este economia energiei și este o lege universală că *energia se scurge pe calea cea mai puțin resistentă*. O senzațiune, o idee, o judecată, un act care se produce pentru prima oară, trebuie să străbată căi nebătute, trebuie să cheltuiască o energie mai mare. Cînd ele sînt re-

petate, curentul este stabilit, calea este bătută, celulele pe care le pune în mișcare sînt defrișate: rezistența este mică, energia cerebrală sau musculară cheltuită este mai mică și plăcerea este mai mare. Pentru aceasta școlarii repetă mai bucnos lecțiunile știute decît să învețe pe cele noi. Tot ast-fel se explică și aparițiunea rimei, în care ese în evidență legea enunțată mai sus, cu ambele ei corolare. După ce ai citit niște versuri noi, cu vorbe noi, cu sunete noi, care au defrișat celule noi și au consumat o energie relativ mare, cînd dai la finele versului al doilea, peste aceleași cuvinte, aceleași litere sau același sunet, energia se scurge pe o cale bătută, și contrastul produce plăcerea rimei. Tot în virtutea legii aceștia copiilor și selbaticilor le place să repete silabele și să dubleze cuvintele. Balzac, în *Eugénie Grandet*, se servește de acest principiu. Bătrînul Grandet, mi se pare, cînd vrea să se învoiască cu cine-va se prefăcea că bîlbîiește și acel cine-va, îl ajuta în pronunțarea cuvintelor. Prin această pronunțare calea se defrișează în creerul lui în sensul ideilor pronunțate și este dispus să adopte mai repede tocmeala lui Grandet.

Prin urmare noi iubim obiceiul pentru plăcerea ce ne-o produce el prin economia energiei și pentru aceasta lucrăm și gîndim în direcția lui.

Dar intervine și o a doua cauză: o abitudine este o ipertrofiare a unei părți din organism, care a fost exersat în aceiași direcțiune. Organul acesta, prin desvoltare, atrage către sine mai multă energie, pentru a putea repara pierderile mai mari necesitate de acest exercițiu. Cînd exuberanța de energie provocată nu este cheltuită, se produce în organ o jenă, care nu este decît îmboldul de a o consuma. Aceasta este suferința celor sănătoși care sînt siliți să stea în pat; a copilului care este oprit de la jocul către care-l împinge exuberanța lui de viață necheltuită. Pentru aceasta pisicile își exersează unghiile, rupînd paturile; pentru aceasta girafele ling pereții.

Prin urmare noi gîndim și lucrăm în direcția obiceiului și pentru a evita jena ce ne-ar produce un surplus de energie neconsumată.

Puterea obiceiului social este și mai mult pusă în evidență, prin puterea obiceiului profesional. Aci abitudinea

este mai consistentă, pentru că este mai mult repetată și este repetată într'un cerc mai restrîns.

Omul nu se conduce după ideile pe care le are, dupe argumentele ce i se presintă sau după utilitatea pe care o vede. Toate acestea sînt forțe pur intelectuale și pentru ca o forță intelectuală să determine un act, trebuie ca ea să se transforme într'un sentiment sau să se grezeze pe un sentiment. Toate ideile noi, au de luptat cu plăcerea ce am văzut că produce obiceiul și cu plăcerea ce rezultă din exercițiul obiceiului. Din această cauză noi sîntem rutinari. Și atunci ne explicăm pentru ce omul este *misoneist*; sentimentul acesta isvorăște din natura biologică a individului și aceasta ne esplică pentru ce temerea de *nou* este un obstacol neîndurător în calea transformărilor și a progresului. Natura noastră nu cunoaște de cît făgașele largi și adînci, și trebuie comotțiuni puternice și trebuie cataclisme sociale, pentru ca *noul* să se poată impune. Alt-fel noi nu-l putem înțelege, pentru că nu-l putem iubi, și nu-l putem iubi pentru că el produce transformări organice displăcute.

Din această cauză tinerii sînt mai *filonești* decît bătrîinii: la ei ideia nouă nu găsește calea obiceiului atît de bătută și contrastul între plăcerea ce produce obiceiul și displăcerea ce produce defrișarea nervoasă nouă nu este atît de mare. Știm că teoria circulațiunii sîngelui a fost admisă la început mai de toți doctorii care nu aveau încă patruzeci de ani și combătută mai de toți aceia care trecuseră peste această etate?

Să trecem acum la obiceiul juridic al omului de legi. Un principiu de drept, pe care l'ai învățat în dreptul roman, pe care l'ai învățat în dreptul pozitiv, pe care ți-l impune o autoritate, pe care-l aplici și-l desvolți în cariera ta de legist, ajunge o forță în creer și o forță hotărîtoare: el capătă energia unui *obicei* cu toate consecințele lui.

Poate însă că nici o profesiune afară de cea teologică, nu imprimă mai mult pecetea ei, ca profesiunea, de om de legi. În celelalte profesii, obiceiul este un fenomen eșit din simpla fatalitate biologică, pe care am văzut'o mai sus. În drept însă, acest obicei este întărit prin sugestiunea puternică pe care o produce o autoritate socială care impune acele principii juridice; el este întărit prin controlul ce exer-

cită clasele conducătoare al căror interes impunea acele principii : este întărit de interesul tău personal, care ți-ai făcut un mijloc de trai din aplicarea și respectarea acelor reguli de drept. Sînt atîtea sentimente care vin și întăresc energia obiceiului juridic și forța lui va fi egală cu forța unor sentimente care sînt cele mai puternice pentru că sînt cele mai adînci. Pe lîngă aceasta, mai vine și religia care a fost mult timp gardianul Dreptului.

O altă cauză indirectă este studiul dreptului. În școalele de drept cultura era prea unilaterală, prea specialistă. De și studiul dreptului vine în contact cu toate celelalte fenomene sociale, pentru că dreptul nu e decît reglementarea lor, nu se preda în școală decît această reglementare. Progresele științelor sociale speciale, progresul sociologiei generale, nu puteau veni să le arate idei noi, credințe noi care să-i scoată din fîgașul obiceiului.

Pentru toate aceste cauze dreptul era ramura cea mai rutinară. Mefistofele în *Faust* spune că noi avem același drept de acum două mii de ani, pentru că dreptul se moștenește ca o boală molipsitoare. Curcelle-Seneuil adaogă că dreptul este templul rutinii. Dreptul a reprezentat tot-d'a-una trecutul.

Omul de legi respectă dreptul, respectă autoritatea care l'a instituit, respectă autoritatea pe care o găsește ca prototip în dreptul roman : principiul acesta să transformă în obicei. Monarhia absolută în Franța, a fost stabilită de juriști, după ce a început să se respîndească studiul dreptului roman. Această renaștere avu o mare influență atît asupra dreptului privat cît și a dreptului public. Legiștii voră să-l traducă în fapt așa cum se găsea el. În compilațiunea lui Justinian, găseau imaginea unei monarhii absolute și administrative pe care iei reușiră s'o exploateze în favorul puterii regale, invocînd continuu textele *Digestelor* și ale *Codului*.—În dreptul roman juriștii au început să numească pe împărați «voi, divinitate» și potențații n'au făcut decît să respîndească și să impună acest titlu.—Cambise consultă pe niște legiști dacă nu este vre-o lege care ar permite fratelui să ia pe sora sa în căsătorie și iei răspund că este *una care permite regilor să facă ceia-ce vor*.

Jusiconsultul *Spifame* din evul mediu, era de părere ca

copii se ceară în fie-care seară benedictiunea tatălui și a mamei.

Un avocat parisian în evul mediu, spuse incidental în pledoarea sa că poporul francez a trecut regelui toată puterea lui. Curtea din Paris opri pe avocat de a mai face us de asemenea cuvinte și-i interzise de a mai pleda.

Judecătorii engleji păstrează peruca tradițională. În 1858 un avocat (Knowlles) cere permisiunea Curții de a pleda fără perucă, pentru că era o căldură caniculară. Președintele respuse că nu este nici un precedent și avocatul trebui să-și păstreze peruca. Judecătorii moderni păstrează încă roba pe care o vedem la Cujas și care este poate moștenită de la romani.

Un ministru de justiție frances, acum trei sau patru ani, a fost resturnat pentru că se luase jurământul unui magistrat prin telefon, etc. Intrarea femeii în barou întâmpină o mulțime de dificultăți. Mai anii trecuți, unei domnișoare care se presenta la examenul dedrept la Paris nu i s'a permis să depună examenul în robă ca cei-l-alți studenți, pentru motivul, dat de profesorul Lyon-Caen, că după cum *opposition sur opposition ne vaut*, asemenea, *robe sur robe ne vaut*.— Intr'un proces corecțional în care eu am susținut acuzațiunea, era vorba de o explozie care rănise pe un uvrier. În aceste cestiuni se naște un drept nou pornit din idei și sentimente noi și către care s'au îndrumat toate țările apusului, pentru-că dreptul vechiu e insuficient. Un avocat a venit însă să deslege chestiunea *cu Cod Caragea*. Tot ast-fel când întreba cine-va pe Cujas care sunt părerile lui în arzătoarele cestiuni teologice care se desbăteau în timpul său, el răspundea tot-d'auna: *Nihil hoc ad edictum Praetoris*: de spre acestea nu vorbește nimic edictul pretorului (din dreptul roman).

Cu toate argumentele ce se presintă contra rutinei, cu toată absurditatea pe care o pui în evidență rutinarului, el trebuie să meargă pe calea bătută în virtutea puterii cistigate. Argumentul pe care și-l presintă el e slab, dar noi am văzut că nu argumentele conduc pe oameni; ei se conduc de sentimente și sentimentul de plăcere al obicciului, întărește argumentul cel mai ridicol. Un boer român în secolul trecut, a cerut să divorțeze de femeea lui, pentru că

ea învățase carte și *poate să-î citească scrisorile*.—Guyau, ne dă anecdota unui doctor care nu vrea drepturi politice pentru femei, pentru că dacă femeile vor intra în vârtejul luptelor politice, au să intre și doicile; doicile vor fi enervate de această luptă, laptele lor se va strica, copiii se vor bolnăvi și specia va fi distrusă. Jurisconșulții romani ziceau că femeea trebuie să fie în tutelă perpetuă *propter levitatem animi* și credeau că au spus mult. Sclavul trebuie să fie sclav, pentru că așa e *dreptul natural*. Când ideile și sentimentele timpului vin în conflict cu principiile dreptului existent și când contradicțiunea este strigătoare, trebuie sau să vină o revoluțiune socială care să reînnoiască codul, sau reînnoirea să se facă pe cale pacinică. Obiceiul însă nu cedează terenul decît treptat și prin compromisuri. Din această cauză găsim în evoluția dreptului *non sensuri* juridice, care se păstrează ca un *fait de survivance* d'alungul istoriei. Ele erau ca o punte de trecere între spiritul vechiu și spiritul nou, și care rămîne părăsită îndată ce trecerea s'a făcut. Acestea sunt simboalele și mimicile juridice, pe care le găsim ca niște fosile frecvente în evoluția dreptului. Din vechea necesitate religioasă de a face libațiuni zeilor pentru a ratifica contractul, a eșit și a rămas — *aldămașul* pe care'l găsim la francezi, la slavi, la români, la poloni, etc.—Din necesitatea de a remite într'un mod real obiectul schimbat, a eșit ficțiunea remiterii — cînd este imposibilitate de a'l remite de la mîină la mîină — a eșit strîngerea mîinii în contracte, pe care o găsim la toate popoarele moderne. În vechime o aveau Grecii, Perșii, Parții, Germanii și Romanii.—În Roma veche, proprietatea era eșită din cucerire; și este probabil că la început dreptul de proprietate în procese se decidea prin luptă. Mai tîrziu formalismul juridic se mulțămii cu ficțiunea luptii pe obiectul contestat și în fața judecătorului. Symbolismul merge și mai departe și mimica luptii are loc numai în fața martorilor și pe obiectul contestat; mai tîrziu una din părți se preface că se lasă să fie tîrît în fața judecătorilor, luînd cu ea o brazdă din pămîntul în cestiune. Însfîrșit totul se face numai în gesturi și formule și înaintea judecătorului părțile trebuie să înceapă prin a se preface că pleacă spre locul contestat.

Juristul caută să aplice principiile generale la cazurile speciale. Prin urmare omul de legi raționează de la general la particular, el se obicinuește cu raționamentul *deductiv*, cu metoda *analitică*. Pleci de la un principiu stabilit și disecînd toate elementele intelectuale componente, cauți să stabilești că un cas special dat intră în regulă generală stabilită sau într'unul din elementele ei componente. Cu modul acesta noi ajungem să căutăm infinitul mic în ori-ce idee, să cercetăm părțile ei speciale. Ast-fel fiind, spiritul pierde usul de a-și desfășura aripile, de a cuprinde complexul și se pierde în labirintul părților infime; cine privește copacii, nu mai vede pădurea.

Raționamîntul productiv, judecata producătoare, este tocmai cea inversă, cea *inductivă*: să pleci de la particular pentru ca să ajungi la general. Metodii inductive se datoresc descoperirile științifice și invențiunile geniale în celelalte ramuri ale cunoștinții; ea este calea genialității și ea stabilește raporturi între lucruri, care pînă atunci păreau că n'au nimic comun între ele. Genialitatea științifică și genialitatea poetică, găsește *asemănări* depărtate între ideile generale, pentru a le cuprinde pe amîndouă într'o singură idee și mai generală. Cînd Goethe zice că un craniu este o vertebră modificată, stabilește o asemănare depărtată între vertebră și craniu, între care, pentru restul muritorilor, nu era nici o similitudine. Newton se ridică la principiul general al *atrației universale*, găsind o *asemănare* între ideea căderii unui măr și între ideea gravitațiunii lunii împrejurul pămîntului, etc.

Deosebire este deci mare și profesiunea noastră ne taie aripele spiritului. De aceea să nu ni se pară curios, că profesiunea de jurist, care am spus că cuprinde în ea totalitatea fenomenelor sociale pe care le reglementează și care mai în toate timpurile vechi a fost depozitarul totalului de cunoștințe al epocii, n'a putut să dea nici un geniu. Tot astfel se explică și lipsa noastră de independență în cugetare. Tarde ne dă ca exemplu de *imitativitate incurabilă* pentru respectul nostru către jurisprudență și doctrină.

În realitate însă, juriștii au imitat trei feluri de modele. Pe cît timp este autoritatea *culumii*, oamenii de legi își copiază modul de a judeca după obiceiul tuturilor, după ceea-ce s'a făcut

în trecut. Cînd s'a putut conserva modul de judecată al tribunalelor superioare sau chiar egale, s'a născut această «sfîntă rutină» care se numește *jurisprudența*: *cutuma judecătorilor a înlocuit cutuma justițiabililor*, dar tot imitațiune. Bine-înțeles că sînt și alte motive care justifică și esplică cultul nostru pentru *jurisprudență*, dar pînă la un punct el se esplică și prin lipsa noastră de independență în judecată, prin *imitativitatea* noastră. O probă și mai evidentă o găsim în al treilea cult al nostru, *doctrina*. Jurisprudența s'ar esplica prin necesitatea de a stabili o unitate și o stabilitate în modul de a judeca. Nu tot ast-fel se poate esplica însă și supunerea docilă a celor mai mari avocați și judecători la textele unui Demolombe sau Marcadé. Cum se face că un argument luat dintr'un *autor*, decide de un proces? A stabili un drept, este a simți acel drept; ori simțirea este personală și n'ar fi nici un inconvenient ca fie-care judecător sau avocat să judece după simțirea lui, nu să simtă altul pentru el. În dreptul roman ar mai fi esplicabil cultul pentru «*autori*», pentru *respunsurile prudenților*, pentru că atunci lipsea jurisprudența cu toată necesitatea ei. Astăzi însă când este jurisprudență, respectul pentru doctrină nu se poate esplica decît prin *imitativitatea* omului de legi.

Se cunoaște cultul ce aveau practicianii evului mediu pentru *glose* pe care le numeau *Lucerna Juris* și eră un proverb că *Glossae auctoritatem omnes excellere, et ipsi, tanquam curatio veritatis, perpetuo adhaerendum est*. În evul mediu se zicea: cutare cauză a fost condamnată de Aretin (celebru juriconsult); ea este prin urmare perdată. În Germania, cînd un profesor pomenea la curs numele lui Cujas, ca semn de respect, punea mîna la bonet.

Se poate spune chiar că dacă antecesorii noștri romani n'ar fi avut acelaș cult pentru *prudenții* lor, n'am fi văzut nici noi astăzi pe cîți-va juriconsulți, care stabilesc dreptul pentru noi «fără nici un mandat» din partea noastră.

*

O parte din juristi, caută să demonstreze prin grai că, principiile generale se aplică unui caz special dat. Aceștia au ca instrument de luptă cuvîntul, fraza. Pentru

ca să poți reuși în această sarcină, se cere ca să vorbești cu ușurință și frumos.

Diferitele facultăți intelectuale au în creerul omenesc centrul lor anumit, unde sînt localizate și de care depind. Dejă pe lângă centrul auzului, al gustului etc., se cunoaște centrul scrierii și Broca a descoperit pe al vorbirii. Mai zilele trecute m'am dus la interdicția unui dement, la care am constatat că poate să scrie numele lui de familie, dar nu putea să-l pronunțe. Pentru ca o facultate intelectuală să fie pronunțată, trebuie ca sediul ei fiziologic să fie dezvoltat. Ori dacă un centru este dezvoltat peste măsură, în virtutea legii echilibrului organic, el se devoltă în dauna celor-lalte facultăți și centre cerebrale. Dacă facultatea graiului este prea pronunțată, cele-lalte suferă și prin urmare și facultatea *ideațiunii*. Aceasta se demonstrează prin argumentul *a contrario*: Sînt genii ca La Fontaine, Mopsen etc. care vorbeau foarte prost și Erasme, Virgiliu, Esop, Demostene, Alcibiade, Darwin, etc., erau bîlbăiți.

Pentru ca să poți avea vorbirea frumoasă trebuie sau să faci *comparațiuni poetice*, sau să ai *sentiment* în expunere, sau să recurgi la floricelele *citațiunilor*. Pentru a face comparațiuni poetice însă, trebuie să ai spiritul inventiv. Dar am văzut că din cauza profesiunii noastre, noi întrebuițăm raționamentul analitic care restrînge orizonturile și ne oprește de a putea găsi asemănările depărtate. Or, o comparațiune poetică este și ea stabilirea unei asemănări depărtate și pentru aceleași motive noi nu putem face o astfel de comparațiune. Din acest punct de vedere ar fi interesant de studiat versurile juriștilor poeți.

La cei cari nu fac versuri însă, comparațiunile sînt slabe. Mi-aduc aminte că citeam ordonanța unui vechiu judecător de instrucție de la Iași, cu care trimetea în judecată pe un funcționar pentru fals în acte publice. El zicea că în procesele verbale ale acestui funcționar «mișună falsurile, *cum mișună vermi într'un cadavru*». Un procuror zice că o femeie omorîtă, ere «*vaca de muls*, a acuzatului». Atunci rămîne sentimentul. Noi am văzut că un avocat, trebuie să se indentifice cu interesele clientului său. Și indentificarea este atît de complectă, încît îl vedem pledînd cu pasiunea omului într'adevăr interesat în cauză. Această

identificare este atît de completă încît avocatul vorbeşte la persoana întîia ca şi cînd el ar fi partea. Un avocat din Verdun, pleda pentru o văduvă înaintea tribunalului şi între altele, spuné că, este un secol de cînd a intentat acţiunea contra părţii adverse şi «nu vă veţi îndoi de aceasta, cînd vă voi proba cu certificate incontestabile că bunicul meu, tatăl meu şi eu, am murit urmărind acest proces». Un altul zice că nu s'a pus peceţii asupra averii «de cît cinci zile dupe moartea mea». *Intimatul*, din «*Plaideurs*» apărînd pe ciinele care mîncase claponul, zice: Quand avons-nous manqué d'aboyer au larrou ?

Resursa cea mai frecventă pentru a înflori stilul, este însă citaţiunea care dă frazii o oare-care emfază. Mai întii fraza emfatică este caracteristică omului care are încredere în capacitatea lui. Şi oamenii de drept sînt în toate timpurile recrutaţi dintre oamenii cu aspiraţiuni înalte, pentru că profesiunea de jurist a fost în tot-deauna şi la toate popoarele, drumul cel mai scurt pentru a ajunge la onoruri politice. Si de aceea afluenţa de aspiranţi este în tot-deauna îngrijitoare de şi riscurile sînt foarte mari şi mai mari decît în alte profesii : în drept trebuie talent şi nu toţi îl au. Profesiunea de jurist este ca o loterie cu lotul mare : de şi şansele de a pierde se măresc într'o ast-fel de loterie, pentru că şi numerile necîştigătoare devin mai numeroase, omul cu natura lui optimistă, preferă în tot-deauna o loterie cu lotul mare. Increderea ce un jurist o are în el, se vede şi din titlurile ce noi ne dăm reciproc : «*magistri*», «*maître*», la romani «*prudentes*» etc. Erasme observă această îndrăsneală a noastră ; el zice că «armaţi cu trei silogisme schioape, îi vezi intrînd în luptă pe ori-ce teren ar fi şi cu ori-cine ar fi. Incăpăţinarea lor îi face invincibili ; ei ar obosi larinxul unui stentor». Dumulin pune în totde-auna în fruntea consultaţiunilor ce da : «Eu, care învăţ pe toată lumea, şi pe care nimeni nu mă poate învăţa nimic».

Prin urmare, asemenea temperamente în necesitatea de a-şi înflori stilul, are să facă abuz de citaţiuni, exageraţiuni şi latinisme. In vorbirea ordinară chiar, întrebuiţăm foarte des ; *esto, ergo, distingo, nolens volens, per fas et nefas, concedo* etc. Rabelais ridiculizează cu multă vervă această dispoziţiune de spirit a ridicolului magistrat Bri-

doye, care pentru ca să vorbească de un clapon, spune patru vorbe și citează patru-zeci de glose și câte-va paragrafe din Digeste. *Intimatul* lui Racine, își începe pelodoria sa pentru un clapon cu : Aristote, «*primo peri Politicon*» și continuă :

Qui ne sait que la loi : *Si quis canis*» Digeste
De vi, paragrapho, messieurs,... *Caponibus*, etc.

Altă dată începe cu «*înainte de nașterea lumii*». Si aceasta nu este o exagerațiune, pentru că citim, în *Cronica Normandă* un discurs al prezidentului din Rouen, Antoine de Saint-Antol, făcut cu ocaziunea majorității lui Carol IX, în care începe ast-fel : «In primi timpi cînd zeii erau singuri, înainte ca oamenii și animalele să fi fost create, etc.

Un avocat care pleda pentru un cofetar, și a început discursul său, cu exordiul lui Cicerone din *pro Quinto*.— Celebrul jurisconsult, Achille de Harlay (1536) remarcabil prin erudițiunea sa, spunea într'o zi, adresîndu-se procurorilor : «Procurori, Omer vă arată datoria în *Iliada* sa».—Un avocat, om de spirit, arată ridicolul adversarului său care într'un proces pentru zidul de limită, vorbea de *Troia* și de *Scamandru*, spunînd că «Curtea va observa că clientul meu nu se numește Scamandru ci Michault». De curiositate am numărat și citațiunile mele din acest articol, și numărul lor confirmă regula dată. In evul-mediu era foarte respîdită mania citațiunilor, și citațiunile se făceau din Biblie, din poeți, din literatura arabă, greacă, ebreă ; cînd cine-va nu putea, se mulțumea cu simple cuvinte streine amestecate în frasă. Un avocat care pleda pentru propria lui fată, pentru ca s'o despartă de bărbatul ei, își începe discursul în acești termeni : *verum est dicere*, da, domnilor este foarte adevărat, că fata mea este fericită și nefericită în acelaș timp : fericită *quidem*, pentru că a găsit un bărbat distins prin naștere ; nenorocită, *autem*, pentru că acest gentilom i-a sdruncinat situația prin conduita lui ; ast-fel, domnilor, că fata mea va fi forțată să-și cerșească pîinea sa, această pîine pe care greci o numiau *Tov απον*.

Tip. GUTENBERG, Joseph Göbl, strada Dómnef, 20. — Bucuresci.

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007